

TÜRKMENİSTAN'DA KAYBOLAN KÜLTÜREL MİRAS

Doç.Dr.Cebbar Mehmed GÖKLENOV
(Türkmenistan)

Orta Asya'nın bağımsızlığını kazanmış devletlerinden olan Türkmenistan, Türk milletinin tarihi ile ilgili kültürel miras açısından çok zengindir. Çin ve Arap kaynakları, Türkmen şehirleri olan Merv ve Ürgenç'in bir dönemin ilim ve kültür merkezleri olduklarını söylemektedir. Sadece Türk âlemine değil dünya medeniyetine büyük katkıları olmuş, Türk alimleri bu topraklarda yaşamışlardır. Matematik ve Astronomi ilminde meşhur Muhamed ibni Musa Harezmi (780-850), beşeriyet tarihinde adı altın harflerle yazılmış, tıbbı ait eserleri şimdi bile üniversitelerde ders kitabı olarak okutulan İbni Sina (980-1037), Farabi (873-953), Biruni (973-1048), Ömer Hayyam bu ilmi ve edebi şahsiyetlerin sadece bir kaç tanesidir.

Mimarinin ve sanatın günümüze kadar gelmiş numuneleri gösteriyor ki Orta Asya'da ilmin gül açması medeniyetin ilerlemesini getirmiştir. Bu numuneler Orta Asya'ya Yunanların gelmesinden önce de bulunmaktaydı. Hatta Maveraünnehir'de, Harezm'de, Horasan'da ve diğer yerlerde mimari sanat sahasında meydana gelen ekol ayrılıkları ortaya çıkmış, sonunda Orta Asya'da ve özellikle Türkmenistan'da İslam dini yayıldıktan sonra İslamın getirdiği esaslar, halkın sosyal hayatında yer almıştır. Camiler, mescidler, özellikle medreseler İslam esaslarını yayan ocaklar olmuşlardır. Siyasi, iktisadi ve medeni büyüme o ocaklar sayesinde olmuş, böyle merkezlerin işleme ve geliştirilmesi için hükümet tarafından değil özellikle halk tarafından da yardım edilmiştir.

Yazılı kaynaklardan öğrendiğimize göre Melikşah Oğlu, Selçukluların son sultanı Ebul Muzaffer Sancar (1086-1157) hayattayken kendi türbesinin yapılmasını emretti. Bu bina yanında medrese, mescid ve Kur'an-ı Kerim ale'd-devam okutulması için büyük inşaatlar yaptırdı. Bu inşaatların masrafları sultanın hazinesinden verilmiş ve müderrislerin, alimlerin, kâhilerin ücretlerini vermek için arazi vakf edilmiştir.

Aynen bu örneği Harzemşah Tekeş'in (1200 de ölmüş) misalinde de görüyoruz. Tekeş de Sultan Sancar ile yarışarak onun yaptırdığı Türbe gibi Türbe yaptırmış, yanına medrese ve kütüphane ilave ettirmiş ve araziler vakfetmiştir. Bu kütüphane zamanında dünyanın en meşhur vakıf kütüphanesi olmuştur. Böyle büyük kütüphaneler ve medeniyet merkezleri özellikle Merv şehrinde daha çok bulunmaktadır.

Ama asırlarca önce yapılmış bu mimari abideler, sanat ve medeni miras istilacı devletler tarafından viran edilmiştir. Mesela Moğol istilası neticesinde Merv veya Ürgenç'teki zengin kütüphaneler nabut olmuştur.

XIV. asır sonunda Emir Timur devamlı hücum ederek Harezm'in başkenti Ürgenç'i viran etmiş ve medeniyet çökmüştür. Sonunda İran Safavi devleti tarafından Türkmen toprağına vurulan darbelerin tesirleri görülmüştür.

Daha sonra, XIX. asrın ikinci yarısında ve XX. asrın başında milli medeni mirasımıza yeni bir darbe vuruldu. Çarlık Rusyası silahlı kuvvetlerinin Türkmenistan'ı işgal etmesi, sonra da diğer bir rejimin kurulması ile İslam dini yavaş yavaş yasak edildi. Malumdur ki, Türk halklarının, bu sayede Türkmenlerin de tarihi ve medeniyeti İslam ile doğrudan ilişkilidir. İslamın ocakları sayılan mescidler köylerde vardı. Ama onlar da yavaş yavaş yıkıldılar. Mescidler ile birlikte eskiden kalma kitaplarımız, elyazmalarımız da viran edilmiştir.

1937-38 yıllarında medeni mirasımızın başına yine bir afet geldi. "Represiya yılları" denilerek tarihe giren o yıllarda birinci sırada okumuş kişiler-aydınlar- bu arada din adamları da yok edilmiştir. Onlarla birlikte eski kitaplar da yok edilmiştir. Büyük şehirlerde camiler yıkılmıştır. Ancak Avrupa alimlerinin araştırmalarının malzemesi olan ve bununla bütün dünyaya meşhur olan camiler kalmış, yıkılmamış bunlar da sonra dükkan olarak kullanılmışlardır.

Malumdur ki; mescidler sadece dini merkez değildi, onlar o devirlerde bilim ocaklarıydı. Kitapların çoğu oralarda bulunurdu.

1937 yılı represyasında kitabı bulunan kişiler "Halk düşmanı" ilan edilerek sürgüne gönderildi. İnsanlar korkularından, kitapları terkedilmiş mescidlere bıraktılar veya kabristanda defnettiler. Böylece bizim tarihimize, medeniyetimize ait el yazmaları kara toprağa karıldı.

Elbette, burada mescidlerin, camilerin, medreselerin, tarihi abidelerin viran edilmesinden doğan zarar mı daha çok veya kitapların yok edilmesi ile doğan zarar mı daha büyük sorusuna cevap vermek zordur.

1937-38 yılında "en iyi ve en doğru ideoloji" olan Komünist ideolojiye ber karar etmek için milli mirasımız olan kitapları viran ettiler.

Bu meydana gelen zarardan dolayı hiçbir makale yazılmadı. Ancak Doç.Dr.Nazar Halimov'un yazdığına göre; Türkmenlerin milli kitabı Özbekistan'da, diğer Türki cumhuriyetleri ayrıca Türkiye'de de bu günlerde de bulunuyor. Mesela Türkmen için en önemli "Kutadgu Bilig" ve "Hibbetu'l-Hakayik"dan sonra meydana gelen ve onlarla eş derecede bulunan "Muinü'l-murid" (1313'de yazılmış) kitabı ancak Türkiye'de bulunuyor. Halimov'un yazdığına göre o yıllarda gizlenen kitaplar arasında "bu devir geçer, bu kitaplar yine halka lazım olur" ümidiyle saklanmış kitaplar birer ikişer olarak halk arasından vakit vakit meydana çıkıyor.

Ama "Gizlenen kitapların Türkmenistan'ın kuzeyinde kalan bir kısmını fareler yedi bir kısmı da rutubetten çürüdü. Güneyde ise başka bir afet sarı karınca (Termiitler) yiyip bitirdiler." diye yazıyor.

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra her yerde aydınlar kendi medeniyetlerini yeniden incelemeye başladılar. İlmî araştırmaların sayısı arttı. Abideleri restore etmek için devlet idareleri ile halkın istekleri beraber oldu.

Kitaplar hakkında "Neler saklanmış?" diye sorulacak olursa, söyleyebiliriz ki Türk dilindeki kitapların bir kısmı 1984 de liste halinde yazıldı, Arap dilindeki kitapların hepsinin (N.Halimov, 1988) listesi yapıldı. Fars dilindeki el yazması kitaplara da böyle bir liste yapıldı ve yayınlanacak.

Türkmen halkı bugün "El Yazmalar Enstitüsü"nde bulunan 10-20 bin nüsha el yazması kitaba sahiptir.

TARTIŞMA

Başkan- Efendim, Türkmenistan'da Kaybolan Kültürel Miras konusunda bize değerli bilgiler veren Sayın Göklenov'a teşekkür ediyorum. Özellikle bir nokta üzerinde durdular, bir kaybolan miras arasında abideler binalar var, bir de kitaplar ve eserler var eskiden yazılmış. Şimdi, kendileri binaların çok daha önemli olduğunu söyledi. İlk önce ben düşündüm; fakat kitapları telafi etme imkânı var dış ülkelerdeki kütüphanelerden diye söylediler. Şimdi, ikisi de önemli. Bence, gene de kitap daha önemli. Hatta ve hatta, bunların hepsinden daha çok, yani millî irade ve hürriyet önemli, bağımsızlık önemli. Çünkü, kültürü yapan, binayı yapan, kitabı yazan millettir, toplumdur, insandır. Eğer ben varım diyerek kendi varlığını benliğini tanıyıp ve serbestçe hareket etmeye başladığı zaman, yani esir olmadığı zaman, bunların hepsi yapılacaktır, yapılır. Çünkü, dediğimiz gibi kültür, eski kültür önemli, koruyalım; ama, eskiyi korumak yetmiyor ki, yeniyi yaratmamız lazım, ihtiyacımız olan yeni kültürü yaratmamız lazım. O da beyinle, zihinle, iradeyle ve kendi kendine sahip olmakla, onun bunun güdümünde olmamakla olur; yani, bunu varguladıktan sonra, sayın dinleyicilerden soru sormak isteyen veya katkıda bulunmak isteyenlere söz vereceğim.

Hüseyin Ragıp UĞURAL- Efendim, dün ve bugün, çok değerli bilim adamları, kültür mirası ve kültür konusunda çok değerli bilgiler lütfettiler. Hepsine teşekkür ederiz. Ancak, bu bilim adamlarının, bilhassa Türk kardeşlerimizin, verdikleri bilgilerin birçoklarını, yahut bir bölümünü anlamakta çok güçlük çektim, üzülüm. Bu bilgileri, bu değerli bilgileri alamadığım için, mahrum kaldığım için.

Bu bakımdan, dil meselesi kültürde en önemli husustur. Atatürk'ün, buraya gelirken yol üzerinde bulunan Dil Kurumunun önünde bir kitabesi var, o da şu: "Ülkesinin yüksek idealini korumasını bilen Türk Milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır" Arkadaşlar, kültür mirasımız için, bina, kitap ve bunun gibi hususlar kayboluyor diye üzülüyoruz ve asıl kültürü bunlarla devam ettirmeyi, bunlara sahip çıkmayı yaşıyoruz. Bence, dil en mühim, kültürü korumak için, kültürü sürdürmek için, kültüre sahip çıkmak için dilimize sahip çıkmak lazım.

Size söyleyeyim, bugün tırfa münecimler gibi gökyüzünde yıldızlar arıyoruz; fakat ayağımızın dibindeki çukuru görmüyoruz. arkadaşlar, biz Türkiye'de maalesef kültürümüze sahip çıkmıyoruz. Sonra bence, çok büyük bir zaafımız var. Biz, siyasî emperyalizme karşı koymasını daima bilmişizdir; fakat, biz kültür emperyalizmine hiçbir zaman, tam mânâsıyla karşı çıkmıyoruz. Kültür emperyalizmi bizi zaman zaman, hatta çoğu zaman ezmiştir, bize çok büyük kötülükler yapmıştır. Onun için, bugün Türkiye'de, ülkemizin her tarafında, bu arada yayın organlarında, televizyonda, radyoda, en büyüğümüzden, en küçüğümüze kadar dil bakımından büyük suçlar işliyoruz, Yabancı dilleri kullanıyoruz; İngilizce, Fransızca, Almanca sözcükler, bir marifet gibi kullanılıyor. Türk diline sahip çıkmak dururken, yabancı dillere kucak açıyoruz. Sokaklarımızda, caddelerimizde, mağazalarımızın levhalarında hep yabancı sözcükler, marifet gibi... Sanki icat ediyoruz. Hani dilimiz, hani dilimize sahip çıkacaktık? Hani vatanda Türkçe konuşmak gerikiyordu?

Ben öğrenciyken Beyoğlu'ndaki yabancı levhaları fırsat buldukça yok etmeye çalışırdım. Bugün bu yapılmıyor. Kültür mirası, kültür mirası... Çok güzel, kültürümüze sahip çıkalım; ama, kültürümüz için dilimizi yaralıyoruz. Buna sahip çıkmak lazım. Benim dünden beri dinlediğim sayın bilim adamları, bu konuya temas etmediler. Bu konunun da muhakkak dile getirilmesi gerektiğini tekrar tekrar vurgulamak istiyorum.

Orhan KAVUNCU (Türk Ocakları Genel Sekreteri)- Üç nokta üzerinde durmak istiyorum: Bunlardan bir tanesi, Cabbar Bey'in bir sözünden dolayı bir yanlış anlamayı düzeltmek için. İki tanesi de soru.

Ruslardan önceki istilalardan bahsettiler Cabbar Bey, bunda kendilerinin Rus istilasını hafifletmek gibi bir niyetlerinin olmadığından ben eminim, çünkü dostum, tanıyorum, biliyorum kendilerini; ama, gene de bir yanlış anlama olabilir diye üzerinde duruyorum. Ruslardan önceki istilalar, Safevilerin, Timur'un, hatta Cengiz'in istilalarının, Rus istilasının verdiği zararın binde birini dahi vermemiş olduğu hepimizce malum, hepimizce açık anlaşılıyor olması lazım.

Evet, Cengiz büyük tahribat yapmıştır; ama, hiç olmazsa Türklerin devlet teşkilatçılığını her şekilde ayağa kaldıramıştır. Bir tarafımıza zarar vermiştir; ama, bir tarafımızdan bizi kendimize getirmiştir.

Demir Timur, Turan imparatoru, Turan hakanı ünvanını, tarihte belki de bir tek kullanan Türk hükümdarıdır. Böylece bütün Türklerin bir devlet olabileceği fikrini belki de dünyada ilk ortaya getiren insan Emir Timur'dur. Evet, talihsiz milletsiz, gelmiş Ankara'da Osmanlı ordusuyla da savaşmış, Sivas'ta taş üstünde taş bırakmamış; ama, bunların verdikleri zararlar, Rusların verdikleri zararın binde birini bile teşkil etmiyor efendim.

Cabbar Bey tarihî tespitler bakımından bunları ifade etti; yoksa, Rusların istilasını hafifletmek gibi bir niyeti yoktu. Diğer iki konu da: Benim Türkmenistan'la ilgili bilgiye ihtiyacım var. Ben Türkmenistan'a bir türlü gidemeyen birisiyim.

1. Bu Bayram Ali'nin yanında Meri diye telaffuz edilen bir şehir. Bu, tarihteki Merv şehri midir? Çünkü, Meri'nin Merv olmadığını bana Özbekistan'da ısrarla söylediler. Bu şekilde tartıştık.

2. Köhne Ürgenç, 360 evliyanın kabri bulunan bir şehir diye bilinir. Benim aklımda kalan, yanlış değilse Necmettin Kübrevi'nin kabri Köhne Ürgenç'te. Ben bir de Sultan Alparslan'ın kabrinin Köhne Ürgenç'te olduğunu duydum. acaba bu konuda kendilerinin bir bilgileri var mı?

Doç.Dr.Nazar HALİMOV- Elbet, Cabbar Beyefendinin burada konuştuğu konuda, kitaplara verilen zarar, abidelere verilen zarardan pısrıktır. Sayın Başkanımız izahat verdiler. Ama, burada Sayın Cabbar Bey'in anlatmak istediği şu: Örnek olarak izah etmek istiyorum. Bizde, Eski Ürgenç'te bu kardeşimizin sorduğu Alp Arslan'ın türbesi vardır. Bizde, "**Muinü'l-Murid**" kitabı da vardı. "**Muinü'l-Murid**" kitabını Rus alimleri de bulamamışlar 200 yıl, oraları aktarıp bulamamışlar. Ama, "**Muinü'l-Murid**" kitabını, burada, Türkiye'de bulduk. Alp Arslan mezarı yıkılsa, onu nerede bulacağız?

Kutluk Timur minaresi vardı, inşallah kardeşlerime çok geniş talimatlar veririm, satlar da gösteririm. Kutluk Timur minaresi 65 metre iken, 60,5 metre kalmış. O yıkılsa biz Kutluk Timur minaresini nereden bulacağız? Anlatmak istideğimiz bu. Eğer bir abidemiz yıkılsa, onu ne Semerkant'tan, ne Taşkent'ten, ne Buhara'dan bulabiliriz. Ama, bir kitabımızı Semerkant'ta, Taşkent'te, Buhara'da bulmak mümkün. Onu demek istedi.

Şimdi, Türk Ocakları Genel Sekreteri olan kardeşimiz, Meri ile Merv bir midir, değil midir? Bana Özbek kardeşler ikisi diğer şeyler dedi diye söylediniz. Ben size doğrusunu söyleyeyim. Aslında, bizim Oğuz halklar, İranî halklar bile asırlar sayesinde bilerek, oturarak, onlardan tesirlenmiş, öz tesirlerini de yitirmişler olarak, Margiyana adı bile malum olan Gerodot devrinden geldik, bu şehir Merv'dir. Merv, Türkmenler onu telaffuz ettiğinde, onun adı Maru. Ama, bu şehir, İskender Zülkarney'nin yattığı şehir de vardır o yerde. İnşallah giderseniz görürsünüz o şehri. Gavur Gara namındadır. Sultan Sancar'ın Sultankala... hepsi bir yerdedir. Bunların adı Merv'dir. En sonunda Bayram Ali Han Demir Kala yapmış, bugünkü günde, hali hazırda, bu Merv Şehri Bayram Ali Kala adıyla, Bayram Ali Kalasından bellidir. 1820-1850 arasında Türkmen Hanı olan Kavşut Han diyor, o yerden geçirelim, o yere bir kent yapalım, adını da Merv koyalım. Bunun 30 kilometre yanında Mari şehri vardır. Hepsini bir şeydir, Bayram Ali, Merv, Marı.

Alp Arslan'ın mezarı, Sultan Sancar ile, çok vuruşup Harzemşahlar Devletini... Anuştingin'in oğlu İl Aslandır. İl Aslan'ın mezarı, Köhne Ürgenç'te olup, onun başka da bir tesmiyesi var.

Meşhur İslâm Alimi, kelâm alimi olan Fahreddin Razi'nin namına gidiyor. Bu araştırmaları inşallah öğleden sonra devam ettireceğiz.

Doç. Dr. Cabbar Mehmet GÖKLENOV- Sayın Hocam öncelikle dil konusunda bir husus ifade etti. Kısaca onu anlatayım. Sayın Hocam haklıdır. Bu konu daha önceden ele alınmalıdır. İki senedir bu tartışılmaktadır. Öncelikle dil beraberliği olması için bir mekanizma gereklidir. O da alfabedir. Alfabe ile ilgili, kaç defa, Türkiye'nin çeşitli yerlerinde, Kültür Bakanlığı, Marmara üniversitesi, Dil Kurumu toplantılar yapmıştır. Aynı zamanda bu görüşler, Bakû'da, Taşkent'te, Alma Ata'da, Aşkabat'ta da toplantılar yapılarak tartışılmaktadır. Bunda bir görüşe gelindi diyebilirim. Mesela, Türkmenistan'da alfabe ile ilgili araştırmalar ve bazı işler yapıldı, bazı faaliyetler sürdürüldü ve şimdi karar verildi, Türkistan'da kesinlikle Latin Alfabesine geçilecek.

1997 1 Ocak'tan itibaren. O zamana kadar ders kitapları hazırlanacak, diğer hazırlıklar yapılacak, bununla ilgili işler yapılacak. Böylece, bizim dil birliğimizin temeli alfabe. Ardından ise dille ilgili işler geliyor. Bu konuyu da destekliyorum. Her şeyin temeli, ister kültür, ister siyaset, ister ekonomi, hepsinin temeli dil.

İkinci olarak Sayın Orhan Kavuncu Hocama teşekkür ederim açıkladığı için. Benim de söylemek istediğim oydu; ama sırası ile söyledim. Aslında, son kurulan zarba, son kurulan vurgu, tarih onu hiçbir zaman affetmez, onu söyleyeyim.

Bir de Merv şehri konusu var. Sayın Hocamın söylediği gibi, aynı Merv şehri değişik isimlerde gelmektedir, Merva, Margiyana olarak çeşitli şekillerde telaffuz edilmektedir. Ama, şimdiki Bayram Ali denilen şehir 20-25 kilometre uzaklıkta olan eski Merv şehri bulunmaktadır. Bunu herkes söyleyebilir. Burada iki fikir yok.

Bir de şunu söyleyebilirim: Bu Merv şehrinin 1995 yılında 2 500 yıllık kutlaması yapılacak, bu konuda sempozyumlar düzenlenecek. Köhne Ürgenç hakkında, bilindiği gibi, burada Nizamettin Kübra'nın türbesi bulunmaktadır, ol 360 evliyanın bulunduğu yer diye ifade edilmektedir. Kim Mekke'ye, Medine'ye gidemezse, oraya gelirse yarım hacı oluyor diye bir anlamı vardır. Onu da söyleyebilirim. Bilindiği gibi II Arslan'ın türbesi de orada bulunmaktadır. Restore edilmiştir şimdi. Daha geniş bilgiyi ise, öğleden sonra Nazar Hocamın tebliğinde alabilirsiniz.

Orhan KAVUNCU- Oradaki, Sultan Alp Arslan'ın türbesi değil, Sultan 'II Arslan'ın türbesi değil mi?

Doç.Dr.Cabbar Mehmet GÖKLENOV- II Arslan'ın türbesi,

Prof.Dr.Ercüment KURAN- Efendim, çok sık söz aldığım için özür dilerim. Ama, bu Vakıflar Kongresi benim ilhamımı açıyor ve bazı şeyleri söylemekten kendimi alamıyorum.

Tabii, dünden beri çok güzel tebliğler dinledik. Türkiye Türkleri ile Orta Asya Türk kardeşlerimizin daha yakınlaşması için böyle vesileler hakikaten faydalı olmaktadır. Hepimizin bildiği gibi, 70 senelik bir kopukluk oldu. Bu kopukluğu telafi etmemiz lazım. Mesela ben çok memnun oldum, burada, Bursa'da bir kütüphanede, Türkmenistan'ı ilgilendiren ve bulunmayan bir kitabın, bir eserin bulunması, sevindiricidir. Gönülümüz, hem orada, hem burada yayınlansın istiyor. Tarih Kurumu, işte bu işler için vardır. İşte Tarih Kurumunun mensupları burada, oturma başkanı. Türkiye'den, XIX. asırda, Orta Asya'ya yapılan seyahatnameler. Türkiye'den, Osmanlı Türkleri zamanında seyyahlar gitmiştir, Abdülhamit zamanında gidenler var. Bunlar o zaman Türkiye'de yayınlanmış. Biz bunları unutmuştuk, yeni yeni incelemeye başladık.

Türkmenistan'dan iki tebliğ dinledik, çok ilgi çekici tebliğler. 1860'larda ismini hatırlamadığım birisi seyahat etmiştir ve hatıratını eski harflerle yayınlamıştı, unutulmuştu. Şimdi halen Başbakanlık Müsteşar Muavini olan değerli valilerimizden Rıza Akdemir bunu yayınladı. Orada bilhassa benim gözüme çarpan, Hazar Denizini geçerek geliyor Türkmenistan'a. Oradaki şehirleri geziyor, oradaki Türklüğün durumunu, Türk hanlarının aralarındaki rekabetleri, geçimsizlikleri anlatıyor ve çadır kültürünü tarif ediyor. Bilhassa İslâm anlayışlarını, mesela aynı çadırda kadın erkek yatıyorlar. O zamanki Osmanlı toplumunda ise böyle bir şey düşünülemez; yani, kadınla erkeğin aynı çadırda yatmaları. Arada bölme var; ama, yine aynı çadırda...

Bu eserde benim gözüme çarpan, demek Osmanlı Türkünün de gözüne çarpmış; yani, Türkler arasında, onlar da Müslümandır, kadınların soyunduklarını görtüyormuş adam. İşte, bu eserlerin burada yayınlandığını biliyorum; ama, Türkmen kardeşlerimiz biliyorlar mı? Bilmiyorlar zannediyorum. Onlar da yayınlansınlar.

Ayhan DÜRRÜOĞLU- Efendim, şunu söylemek istiyorum: Sayın Mehmet Gök Bey de söyledi biraz önce, çok güzel vurguladı. Dedi ki, "Biz gençliğimize, çocuklarımıza kendi kültürümüzü iyi öğretemiyoruz" Buna katılıyorum bir eğitimci olarak; çünkü, ben iyi ki İtalya'ya gitmişim -özür dilerim gene oradan bahsediyorum- gittim, orada baktım, "Aviçenna (İbn-i Sina)" yazıyor. Allah Allah bu isim de biraz bize benziyor, kim ola acaba dedim; çünkü, ben Ankara Kız Lisesi Öğrenci Birliği Başkanıydım, okul birincisiydim; ama ben derslerimde Aristo ile Sokrat'ı okumuştum, İbn-i Sina'yı tanıımıyordum; yani, iyi ki İtalya'ya gitmişim; çünkü ben İbn-i Sina'yı Roma üniversitesinde öğrendim.

O halde, Sayın Mehmet Bey'in de dediği gibi, evveleminde kendi kültürümüzü çocuklarımıza öğreten kitaplar da yazmak mecburiyetindeyiz. Bugün, İtalya'da, tıp fakültesi mezunları İbn-i Sina yemini yapıyorlar. Benim tıp fakültesi mezunlarım Hipokrat yemini yapıyorlar.

İkinci husus, yabancı dil dersleri çok önemli, vurguluyorum. İtalya'da liseyi bitiren bir öğrenci, kendi dilini fevkalade biliyor, İtalyanca, İncil'in dilini, Latinceyi fevkalade biliyor, bir yabancı dili fevkalade biliyor. O halde ben, yabancı dil dersi olarak, 600 senelik arşiv dilim olan Osmanlıca'yı yabancı dil dersi olarak koymak mecburiyetindeyim; çünkü, Türkiye'de Osmanlıcaya bihakkin vakıf 25 kişi kaldı. Yakında, Amerika ve Japon literatürlerinden yararlanacağız arşiv tercümelerinde. Binaenaleyh, yabancı dil dersleri arasına mutlaka bunun konması, arşiv dili için gerekmektedir.

Başkan- Efendim, bir hususu düzeltmek zorundayım. Osmanlıca yabancı dil değildir, Türkçe'nin bir devresidir, Türkçe'dir, bizim kültür dilimizdir. Tabii, onun bütün Türk çocuklarına öğretilmesini ben de istiyorum, öğretilmelidir, kendi kültürünü anlamak için bilmelidir; fakat, yabancı dil niyetine olmaz. Yani, Türkçe'nin bir safhası olarak öğretilim, dilimizi zenginleştiririm.

Sonra, Osmanlıca'yı bilen 25 kişi değil, Allah'a şükür çok kişi var.